O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TANA A’ZOLARI NOMLARI QATNASHGAN FRAZEMALARNING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Sevara Xazratbek qizi
Andijon davlat universiteti doktoranti
sevkhazratbekovna@gmail.com
ORCID https://orcid.org/0009-0003-9060-750X

*DOI: **https://doi.org/10.5281/zenodo.24080586***

***Annotatsiya**. Tezisda o‘zbek va ingliz tillaridagi tana a’zolari nomlari qatnashgan frazemalar chog‘ishtirma tahlil qilinadi. Ko‘z, quloq va yurak obrazlari asosida shakllangan birliklar ko‘chma ma’nosi, grammatik qurilishi hamda nutqiy vazifasi jihatidan qiyoslanadi. Tahlil umumiy obrazga ega iboralarning qo‘llanishida qanday farqlar yuzaga chiqishini ko‘rsatadi.*

***Kalit so‘zlar**: frazema, somatik komponent, chog‘ishtirma tahlil, obrazlilik, milliy-madaniy xususiyat, nutqiy vazifa.*

***Abstract.** The thesis presents a comparative analysis of Uzbek and English phraseological units containing names of body parts. Expressions based on the images of the eye, ear, and heart are compared in terms of their figurative meanings, grammatical structures, and communicative functions. The analysis reveals differences in the usage of phraseological units that share a common imagery component.*

***Keywords:** phraseological unit, somatic component, comparative analysis, imagery, national and cultural characteristics, communicative function.*

***Аннотация**. В тезисе проводится сопоставительный анализ фразеологизмов узбекского и английского языков, содержащих названия частей тела. На основе образов глаза, уха и сердца сопоставляются выражения с точки зрения их переносного значения, грамматической структуры и речевой функции. Анализ показывает различия, возникающие в употреблении фразеологических единиц, имеющих общий образный компонент.*

***Ключевые слова:** фразеологизм, соматический компонент, сопоставительный анализ, образность, национально-культурная специфика, речевая функция.*

KIRISH

Tana a’zolarining nomlari frazemalar tarkibida insonning jismoniy faoliyati bilan bir qatorda uning his-tuyg‘usi, e’tibori va atrofdagilarga munosabatini ham ifodalaydi. Ko‘z orqali ko‘rish tajribasi kuzatish va nazorat qilish ma’nolariga, quloq orqali eshitish esa tinglash va aytilgan gapni inobatga olish ma’nolariga ko‘chadi. Bunday birliklar qiyosida obrazlarning o‘xshashligi bilan ularning muayyan tildagi nutqiy qo‘llanishini farqlash zarur. Bir xil tana a’zosi nomi qatnashgan ikki ibora gapning mazmuniga turlicha hissa qo‘shishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tahlil uchun o‘zbek tilidan ko‘z-quloq bo‘lmoq, quloq solmoq, yuragi og‘ziga kelmoq, ingliz tilidan keep an eye on, be all ears, have one’s heart in one’s mouth birliklari tanlandi. O‘zbek frazeologiyasiga oid lug‘at leksikografik tayanch sifatida olindi [1]. Har bir juftlik obraz tarkibi, ko‘chma ma’nosi va nutqiy vazifasi bo‘yicha qiyoslandi. Kontekstual moslikni aniqlash

uchun tuzilgan namunaviy gaplarda ibora qaysi maqsadda aytilgani va tarjimada shu maqsad qay darajada saqlanishi ko‘rib chiqildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ko‘z-quloq bo‘lmoq va keep an eye on frazemalari kimnidir yoki nimanidir kuzatib turish ma’nosida yaqinlashadi. Masalan, «Men qaytgunimcha bolaga ko‘z-quloq bo‘lib tur» gapi ingliz tilida Keep an eye on the child until I get back shaklida berilishi mumkin. O‘zbekcha birlikda ko‘z va quloq birgalikda qatnashadi. Inglizcha iborada kuzatuv ko‘z obrazi bilan ifodalanadi. Ushbu vaziyatda ikki ifoda ham suhbatdoshdan vaqtincha nazoratni o‘z zimmasiga olishni so‘rash vazifasini bajaradi.

Kuzatuvning maqsadi o‘zgarsa, tarjima tanlovi ham o‘zgarishi mumkin. Masalan, Keep an eye on the temperature jumlasi «Haroratni kuzatib turing» shaklida beriladi. Bu vaziyatda kuzatilayotgan narsa o‘lchov ko‘rsatkichi bo‘lib, gap o‘zgarishni o‘z vaqtida payqash haqida ketadi. Bolaga qarab turish haqidagi iltimosda esa kuzatuv g‘amxo‘rlik bilan bog‘liq. Shunday qilib, bitta inglizcha iboraning o‘zbekcha muqobili kuzatuv obyekti va undan ko‘zlangan maqsadga qarab tanlanadi.

Quloq solmoq va be all ears birliklarida tinglash quloq obrazi orqali ifodalanadi. «U ustozining maslahatiga quloq soldi» gapida o‘zbekcha ibora maslahatni tinglashni bildiradi va ayrim kontekstlarda uni inobatga olish ma’nosini ham anglatadi. I’m all ears jumlasi suhbatdoshga uning gapini tinglashga tayyorlikni bildiradi. Shu sababli «Maslahatimga quloq sol» jumlasi uchun Listen to my advice muqobili mos keladi, I’m all ears javobi esa «Marhamat, eshitaman» shaklida berilishi mumkin.

Ushbu juftlikda grammatik qurilish ham nutqiy vazifaga ta’sir qiladi. Quloq solmoq fe’lli birlik bo‘lib, e’tibor qaratiladigan gap yoki maslahatni ko‘rsatishga imkon beradi. Be all ears kesim tarkibida kelib, suhbat ishtirokchisining ayni paytdagi holatini ifodalaydi. Demak, ikki iborada bir xil somatik komponent mavjud bo‘lsa ham, biri tinglash harakatiga, ikkinchisi tinglashga tayyorlikka urg‘u beradi.

Yuragi og‘ziga kelmoq va have one’s heart in one’s mouth iboralarida kuchli qo‘rquv yoki hayajon yurakning og‘izga yaqinlashishi obrazi orqali ifodalanadi. «Bola yo‘lga yugurib chiqqanida yuragim og‘zimga keldi» jumlasini My heart was in my mouth when the child ran into the road shaklida berish mumkin. O‘zbekcha birlikdagi kelmoq fe’li hissiyotning birdan yuzaga chiqishini tasvirlaydi. Inglizcha namunada was in shakli esa yuzaga kelgan holatni ifodalaydi. Voqea va hissiy ta’sir yaqin bo‘lgani uchun grammatik farq tarjimada tabiiy tarzda beriladi.

Tanlangan misollarda milliy-madaniy o‘ziga xoslik til jamoasida odat tusiga kirgan obraz tanlovi va iboraning qo‘llanishida ko‘rinadi. Ko‘z va quloqning bitta iborada birlashishi shunday tarkibiy belgidir. Yurak obrazining ikki tilda yaqin shaklda qo‘llanishi esa umumiy jismoniy tajriba asosida o‘xshash frazeologik obraz shakllanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Keltirilgan misollar tanlangan birliklarni tavsiflaydi. Ularning qanchalik tez-tez yoki qaysi nutq uslubida qo‘llanishini aniqlash uchun kengroq matn materiali kerak bo‘ladi.

XULOSA

Somatik frazemalarni chog‘ishtirishda tana a’zosi nomi, ko‘chma ma’no va nutqiy vazifani alohida tahlil qilish zarur. Ko‘z-quloq bo‘lmoq va keep an eye on juftligida nutqiy vazifa yaqin, obraz tarkibi farqli. Quloq solmoq va be all ears birliklarida umumiy komponent

mavjud, ammo qo‘llanish sharoiti turlicha. Yuragi og‘ziga kelmoq va have one’s heart in one’s mouth birliklarida obraz va hissiy ma’no yaqinlashadi. Ushbu farqlar frazemalarning madaniy xususiyatlarini aniq nutqiy vaziyatga tayangan holda tavsiflash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmatullayev Sh., Mahmudov N., Xolmanova Z., O‘razova I., Rixsiyeva K. O‘zbek tili frazeologik lug‘ati. – 2022. – https://book.iiau.uz/books/ozbek-tili-frazeologik-lugati-19113